

ΕΚΦΑΝΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΣΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

*«Σκοπός της Ζωής είναι η Εξέλιξη.
σκοπός της ζωής είναι η ατομική εξέλιξη μέσα από την ομαδική,
σκοπός του βίου είναι να εξελιχθεί κανείς εξελίσσοντας τους άλλους».*

I.CH.

Συμπληρώνοντας ένα χρόνο (τέσσερα τεύχη) συνεχούς αρθρογραφικής παρουσίας στο παρόν περιοδικό, ο συντάκτης του κειμένου τούτου επεχείρησε έναν στοιχειώδη απολογισμό της. Παρά τις αντιδράσεις που αυτή προκάλεσε¹, ο ίδιος εξακολουθεί να πιστεύει πως τα αρνητικά της στοιχεία, τα οποία εντόπισε και αναγνώρισε, δεν έχουν την απαιτούμενη βαρύτητα, ώστε να ανατρέψουν την όποια θετική της προσφορά. Κεντρική, και προωθητική για το έργο του, διαπίστωση υπήρξε η εξής: τα συγγραφικά του αυτά βήματα τον οδήγησαν με ανεξήγητη ακρίβεια στην έννοια του μέσου και της λειτουργίας του, με μια λέξη στη «μεσικότητα». Στο κείμενο τούτο, λοιπόν, θα εξετάσει, πολύ γενικά, τη μεσικότητα και τις εκδηλώσεις της στη μουσική δημιουργία και αναδημιουργία.

Στη συμβατική, και όχι μόνο, γλώσσα η λέξη «μέσο» καθώς και οι παράγωγες και

σύνθετες που την περιέχουν λέξεις αναφέρονται σε κάτι που παρεμβάλλεται μεταξύ δύο τουλάχιστον άλλων με σκοπό να τα φέρει σε σχέση μεταξύ τους. Η λειτουργία αυτή υποδηλώνεται με λέξεις όπως «διαβίβαση», «μεσολάβηση», «μεσιτεία» κ.ά. Πιστεύουμε πως μέχρι σήμερα δεν έχουμε αρκετά συνειδητοποιήσει το ρόλο του μέσου² όχι μόνο στη ζωή μας, αλλά και στον κόσμο γενικά, αν και κανείς δεν μπορεί ν' αμφισβητήσει την παρουσία του. Επιπλέον, φαίνεται πως το αντιμετωπίζουμε με κάποια συγκαταβατικότητα, ίσως και με υποκρισία, θεωρώντας το ως κάτι που δεν έχει παρά βοηθητική χρησιμότητα και, άρα, δεν αξίζει τόσο της προσοχής μας. Πιστεύουμε πως μια τέτοια θεώρηση δεν είναι σοβαρή, αλλά επιπόλαια, γι' αυτό θα προσπαθήσουμε να αποδώσουμε στο μέσο και τη λειτουργία του το ρόλο που, έτσι κι αλλιώς, διαδραματίζει, άσχετα αν εμείς δεν τον συνειδητοποιούμε,

1. Βλ. Η. ΧΡΥΣΟΧΟΪΔΗ, «Τι είναι Μουσική;» (εμβόλιμο τμήμα), «Μουσικοτροπίες», τ. 2/90, σελ. 54-62, ιδιαίτερα σελ. 57-59.
2. Και για να σοβαρευτούμε αστειευόμενοι ή ν' αστειευτούμε σοβαρά, φαίνεται πως (και) σε αυτό εξαίρεση αποτελούν οι Έλληνες, που τόσο πολύ αναγνωρίζουν το ρόλο του μέσου στη διαμόρφωση της ζωής τους, αν κρίνουμε από καθημερινές εκφράσεις τύπου «μπήκε με μέσο στην τράπεζα» ή «είχε μέσο και μετατέθηκε στην Αθήνα» (αν και σε λίγα χρόνια θα χρειάζεται μέσο για να μετατεθεί κανείς από την Αθήνα). Τον τελευταίο καιρό η μεσική λειτουργία έχει γίνει γνωστή και με τον όρο «μίζα». Ως ακραιφνείς θεωρητικοί νομίζουμε πως η περίφημη «αγορά του αιώνα» με τις μίζες της και τις «μίζες» της (όπως πρόσφατα έχει αποκαλυφθεί ο τρόπος με τον οποίο διεξήχθη) επιπίπτει πλήρως και σαφώς εις το της μεσικότητας πεδίο ως εκδήλωση στο μέγιστο αρνητικό βαθμό της μεσικής λειτουργίας.

στη ζωή μας.

Για μας μέσο είναι το ον που αποτελεί φορέα της μεσικής λειτουργίας. Μεσική είναι η λειτουργία που επιτρέπει το μετασηματισμό και μεταβίβαση της ενέργειας που προέρχεται από ένα ον και κατευθύνεται σε ένα άλλο. Ανάμεσα, λοιπόν, σε δύο όντα που σχετίζονται υπάρχει ένα άλλο – το μέσο – που ως φορέας αυτής της λειτουργίας κάνει δυνατό τον συσχετισμό αυτών. Έτσι, δεν υπάρχει κανένα ον που εξ' ορισμού να είναι μόνο μέσο, αλλά σε μία συγκεκριμένη περίπτωση μπορεί να λειτουργεί ως τέτοιο ή όχι. Κάθε ον μπορεί να καταστεί φορέας αυτής δηλαδή μέσο, εκτός από ένα: ο Κόσμος, το Εκδηλωμένο στο σύνολό του³. Για παράδειγμα το χ αντικείμενο μπορεί σε μια περίπτωση να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο (μέσο) και σε μια άλλη όχι. Το ονοματικό «μέσο» αναφέρεται σε αυτόν τον φορέα, ενώ το τροπικό «μέσω» στη λειτουργία αυτή. Ο δόκιμος όρος «μεσικότητα» δεν αναφέρεται απλώς στη μεσική λειτουργία, αλλά στον ίδιο τον τρόπο διάρθρωσης του Σύμπαντος και μας αποκαλύπτει τον ασύλληπτα πολλαπλό και περίπλοκο δυναμικό του χαρακτήρα. Το Σύμπαν πληρώνεται από όντα και είναι διαρθρωμένο σε εξελικτικά επίπεδα και βαθμίδες που αντιστοιχούν σε καταστάσεις συνειδητότητας, ενώ δεν υπάρχει ποτέ, πούθενά και με κανέναν τρόπο κενό (δεν είναι δυνατόν αυτό που υπάρχει να περιέχει την ανυπαρξία). Αν σκοπός της Ζωής είναι η Εξέλιξη, η τελευταία πραγματοποιείται με την υπέρβαση δηλαδή με το διαδοχικό πέραςμα κάθε όντος από τα εξελικτικά επίπεδα και βαθμίδες. Κάθε ον συνδέεται με κάποιον τρόπο με όλα τα υπόλοιπα. Έτσι, η δική του εξέλιξη επηρεάζει και εκείνα. Κάθε του δράση, λοιπόν, έχει αντίκτυπο σε όλο

το Σύμπαν. Επειδή, όμως, κάθε ον είναι διαφορετικό από όλα τ' άλλα, είναι λογικό να βρίσκεται και σε διαφορετική και ιδιαίτερη βαθμίδα. Στην πράξη, αυτό σημαίνει πως η ποιότητα της ενέργειας που εκπέμπει προς κάποιο άλλο είναι διαφορετική με την αντιστοιχία του άλλου. Άρα, χρειάζεται ένα μέσο που θα μετασηματίσει αυτήν την ενέργεια. Εδώ βρίσκεται η αναγκαιότητα της μεσικότητας. Δεν μπορεί τίποτα να σχετισθεί με τίποτα χωρίς κάποιο μέσο, χωρίς τη μεσική λειτουργία. Η μεσικότητα προφυλάσσει το Σύμπαν από μια ενεργειακή αναρχία, εξασφαλίζοντας μια ομοιόμορφη ενεργειακή κατανομή, αλλά σε καμιά περίπτωση στατική. Κάτω από το πρίσμα της, το Σύμπαν μας αποκαλύπτεται ως το θαύμα των θαυμάτων, ως ο θαυμαστός κόσμος της Ενέργειας και των μετασηματισμών της που εξασφαλίζουν τη σταθερότητά του, αλλά και την πολυμορφία του. Στατικό το Σύμπαν στο σύνολό του, αλλά αφάνταστα πλούσιο και δυναμικό στο εσωτερικό του. Η μεσική λειτουργία προϋποθέτει τριάδες όπου ο ενδιάμεσος όρος είναι το μέσο και οι υπόλοιποι η αφετηρία και η άφιξη ή σκοπός. Οποιοδήποτε γεγονός που συμβαίνει στο Σύμπαν μπορεί να αναχθεί σε τέτοιες τριάδες και να μελετηθεί ως εκδήλωση της μεσικότητας. Κάθε όρος μιας τριάδας μπορεί να είναι και όρος (διαφορετικός) σε μια άλλη. Μπορούμε, λοιπόν, με μια τέτοια συνεχή αναγωγή σε τριάδες να φτάσουμε από έναν πλανήτη π.χ. μέχρι τα στοιχειωδέστερα σωματίδια. Μέσα δε από την υπέρβαση μπορούμε έναν σκοπό να τον δεχτούμε ως μέσο σε μια επόμενη τριάδα. Έτσι εξασφαλίζεται η Εξέλιξη, αλλά και η σχετικότητα των πραγμάτων αναδεικνύεται. Οφείλουμε, όμως, να επισημάνουμε πως μια άκριτη

3. Βλ. Η. ΧΡΥΣΟΧΟΪΔΗ, «Τι είναι Μουσική;» (μέρος δεύτερο), «Μουσικοτροπίες», τ. 1/90, σελ. 40-43, ιδιαίτερα σελ. 41.

χρησιμοποίηση της μεσικότητας μπορεί να οδηγήσει σε έναν άκραιο σχετικισμό που τίποτα δεν μπορεί να προσφέρει. Χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή λοιπόν. Σήμερα μιλούμε γι' αυτήν θεωρητικά, αλλά όταν αργότερα θα μπορεί η γνώση της να μεταφραστεί σε πράξη ίσως αποτελέσει ένα πανίσχυρο (το εννοούμε) όπλο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί και θετικά, αλλά και αρνητικά. Χρειάζονται, λοιπόν, ισχυρές διάνοιες και ηθικές συνειδήσεις για ν' αξιοποιήσουν τη μεσικότητα προς όφελος του Ανθρώπου.

Ας περάσουμε τώρα στις εκφάνσεις της στη μουσική δημιουργία, **πολύ γενικά και σχηματικά**. Δημιουργία είναι το σύνολο των διαδικασιών μέσα από τις οποίες μια Βούληση (δημιουργός) μορφοποιεί (άρα υποβιβάζει) ενέργεια (δημιούργημα). Αν τη δούμε ενεργειακά η Δημιουργία είναι «πτώση», είναι «κάθοδος». Η μουσική δημιουργία είναι αυτή που εντοπίζεται σε μια ορισμένη περιοχή της. Εδώ θα την ταυτίσουμε, για λόγους απλοποίησης, με τη σύνθεση. Για τους περισσότερους σύνθεση σημαίνει συνθέτης-μουσικό έργο, κανείς, όμως, δε συνθέτει αν δεν υπάρξει κάποια αιτία ή αφορμή, κάποια έμπνευση (π.χ. έχω μια ιδέα και συνθέτω μια σονάτα ή βλέπω το λίκνισμα των γοφών μιας γυναίκας και γράφω ένα swing ή πληροφοροφούμαι τα νέα οικονομικά μέτρα της κυβέρνησης και γράφω μια πένθιμη και ηρωϊκή συμφωνία). Αυτήν την αιτία εμείς τη δεχόμαστε ως Ιδέα και τη θεωρούμε πρώτο όρο στη θεμελιακή τριάδα της σύνθεσης:

Ιδέα-Συνθέτης-Έργο. Άρα ο συνθέτης λειτουργεί ως μέσο⁴ (και αν ειπωθεί ότι η ιδέα δεν βρίσκεται έξω από το συνθέτη, θα απαντήσουμε πως αφού τη συλλαμβάνει ως ιδέα και όχι ως εαυτό σημαίνει πως είναι κάτι διαφορετικό από αυτόν). Ας δούμε μερικές άλλες τριάδες: ανάμεσα στο συνθέτη και το έργο λειτουργεί ως μέσο η καταγραφή του, ανάμεσα στο συνθέτη και την καταγραφή υπάρχει το χαρτί. Με τον ίδιο τρόπο θα μπορούσαμε από το χαρτί να πάμε στο δάσος, από το δάσος στην προστασία των δασών, από την προστασία των δασών στην αντικαπιναστική εκστρατεία και, τελικά, να βγάλουμε το συμπέρασμα πως αν ένας συνθέτης καπνίζει δε θα πρέπει να έχει χαρτί, άρα ούτε καταγραφή του έργου θα υπάρχει κ.λ.π. Μπορούμε, λοιπόν, μέσα από την αναγωγή σε τριάδες που εξασφαλίζει η μεσικότητα να φτάσουμε από τη σύνθεση στην Οικολογία ή στην αντικαπιναστική εκστρατεία. Ας συνδέσουμε τώρα τα παραπάνω και με τη μουσική αναδημιουργία. Είναι σαφές ότι η τελευταία βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο σε σχέση με την πρώτη. Εδώ θεωρούμε αφετηρία της θεμελιακής τριάδας την άφιξη της προηγούμενης δηλαδή

Ιδέα-Συνθέτης-Έργο

Έργο-Ερμηνευτής-Ακροατής. Σκοπός της σύνθεσης είναι να γραφτεί το μουσικό έργο, ενώ αυτό είναι αφετηρία της μουσικής αναδημιουργίας. Έτσι η Ιδέα είναι μέσο ανάμεσα σε κάτι που δε γνωρίζουμε και στο Συνθέτη, ο τελευταίος μέσο ανάμεσα στην

4. Για να διαψεύσουμε όσους υποστηρίζουν πως ασχολούμαστε μόνο με αφηρημένα θεωρητικά ζητήματα θα θέσουμε ένα πρόβλημα που θα μας δώσει την ευκαιρία να διαλογιστούμε πάνω στη θέση και το ρόλο του συνθέτη στη μουσική δημιουργία:

Δεδομένα: ο κ. Μ. Θεοδωράκης υπήρξε, μεταξύ άλλων, και συνθέτης τραγουδιών που σε μια ορισμένη εποχή θεωρήθηκε, δίκαια νομίζουμε, ότι εξέφραζαν τους κοινωνικοπολιτικούς αγώνες μεγάλου, ίσως του μεγαλύτερου, τμήματος του ελληνικού λαού· σήμερα, ωστόσο, συμμετέχει ως υπουργός σε μια κυβέρνηση της οποίας η πολιτική, δικαιολογημένη ή όχι, στρέφεται ενάντια στα συμφέροντα, άμεσα τουλάχιστον, αυτού του τμήματος.

Ζητούμενο: έστω ότι πραγματοποιείται ένα πανεργατικό συλλαλητήριο με αίτημα την παραίτηση της συγκεκριμένης κυβέρνησης. Έχει δικαίωμα ο κ. Θεοδωράκης, ως συνθέτης αυτών των τραγουδιών, να απαγορεύσει την εκτέλεσή τους στο εν λόγω συλλαλητήριο ή όχι, και κατά πόσο;

Ιδέα και το Έργο, το τελευταίο μέσο ανάμεσα στο Συνθέτη και τον Ερμηνευτή κ.ο.κ. Υπενθυμίζουμε πάλι πως τα παραπάνω είναι πολύ **σηματικά διατυπωμένα**.

Η μεσικότητα, όμως, είναι κάτι πολύ περισσότερο από ένα απλό λογικό παιχνίδι, ένα παιχνίδι συνειρμών. Τι είναι ακριβώς; Ούτε και εμείς μπορούμε να το συλλάβουμε. Ίσως είναι και αυτή ένα μέσο για να κατακτήσουμε τον εαυτό μας και να κατανοήσουμε το Σύμπαν, ένα μέσο για να εξελιχθούμε. Μπορούμε, ωστόσο, να ξέρουμε τι έχει να μας προσφέρει. Τη βεβαιότητα ότι υπάρχει ενότητα στο Σύμπαν, ότι δεν υπάρχει κενό, ότι υπάρχει τάξη και οργάνωση και όχι αναρχία, ότι τίποτα δεν είναι τυχαίο, ότι τα πάντα συνδέονται μεταξύ τους. Τη δυνατότητα να μελετήσουμε ένα γεγονός, ένα φαινόμενο κάτω από διαφορετική, πιο «ανοιχτή» σκοπιά και να κατανοήσουμε πως τίποτα δεν είναι ανεξάρτητο, ουσιαστικά, από τ' άλλα, αλλά τα επηρεάζει έμμεσα ή άμεσα. Τη δυνατότητα να συνειδητοποιήσουμε πως όλοι είμαστε αδελφια που ζούμε κάτω από την ίδια στέγη, πως δεν υπάρχουν καλοί και κακοί, ούτε χρήσιμοι και άχρηστοι, αλλά περισσότερο και λιγότερο εξελιγμένοι. Κάτω από το πρίσμα της μεσικότητας ένα σκουλήκι έχει δικαίωμα ύπαρξης όσο και ένας άνθρωπος, όλοι έχουν θέση στον κόσμο, όλοι χρειάζονται στην Εξέλιξη. Κανένας σκοπός δεν είναι απόλυτος, αλλά ένα μέσο για έναν ανώτερο σκοπό. Το μόνο απόλυτο είναι η Αλήθεια. Όλα τα υπόλοιπα είναι σχετικά. Με τη μεσικότητα καταλύεται το τυραννικό καθεστώς του δογματισμού και εγκαθιδρύεται μια μετριοπαθής σχετικοκρατία. Η μεσικότητα εφόσον χρησιμοποιηθεί συνετά και συνειδητά δεν πρόκειται να προσφέρει παρά Αγάπη, Γνώση, Κατανόηση, Μετριοπάθεια. Υπενθυμίζουμε

και προειδοποιούμε, όμως, πως αποτελεί ένα ισχυρότατο όπλο που αν χρησιμοποιηθεί ασύνετα μπορεί να οδηγήσει σε άκρατο σχετικισμό διαλυτικό των πάντων. Βέβαια, υπάρχει η εξής ασφαλιστική δικλείδα: ο εκ των προτέρων ορισμός του επιπέδου μέσα στο οποίο θα εργαστούμε και θα μελετήσουμε ένα φαινόμενο από τη σκοπιά της μεσικότητας (π.χ. το επίπεδο της μουσικής δημιουργίας). Το παραπάνω μας ασφαρίζει από ένα τέτοιο ενδεχόμενο, δεν μας εγγυάται όμως ότι δεν θα υπάρξουν ανόητοι και ασυνειδητοί που θ' ανοίξουν τους «ασκούς» του άκρατου σχετικισμού. Γι' αυτό χρειάζονται καθαρές διάνοιες και συνειδήσεις για να χρησιμοποιήσουν τη μεσικότητα.

Ο συντάκτης καλεί, λοιπόν, όλους εκείνους που εργάζονται για το καλό του Ανθρώπου, στη διαμόρφωση και ανάπτυξη μιας «Γενικής Θεωρίας του Μέσου» και στη συγκρότηση ενός διεπιστημονικού κλάδου με αντικείμενο έρευνας το μέσο και τη λειτουργία του και σκοπό την έρευνα της νομοτέλειας που διέπει τη μεσική λειτουργία και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητάς της (μία δόκιμη και περιγραφική ονομασία θα μπορούσε να είναι «Αντίαποδοτική»). Κάτω από αυτήν την προοπτική το γνωστό ηησούϊτικό ρητό: «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα» θα πρέπει να συμπληρωθεί ως εξής: «αλλά και τα μέσα διαμορφώνουν το σκοπό».

[Ο συντάκτης θα ήθελε να υπενθυμίσει αυτό που παλιότερα έγραψε: «... προτιμούμε να εκθέσουμε κάτι λιγότερο αληθινό την πιο κατάλληλη στιγμή παρά κάτι περισσότερο αληθινό την πιο ακατάλληλη⁵...». Αυτό, για όσους μπορούν να το καταλάβουν.]

Σύνταξη-Καταγραφή:
Ηλίας Χρυσοχοϊδης, 1-11-90

5. Βλ. Η. ΧΡΥΣΟΧΟΪΔΗ, «Σχέδιο Μεθόδου για μια πιο ουσιαστική προσέγγιση του Μουσικού Έργου», Μουσική Περιοδική Έκδοση (Μ.Ω.Θ.), τ. 2-3, Απρίλιος 1990, σελ. 25.